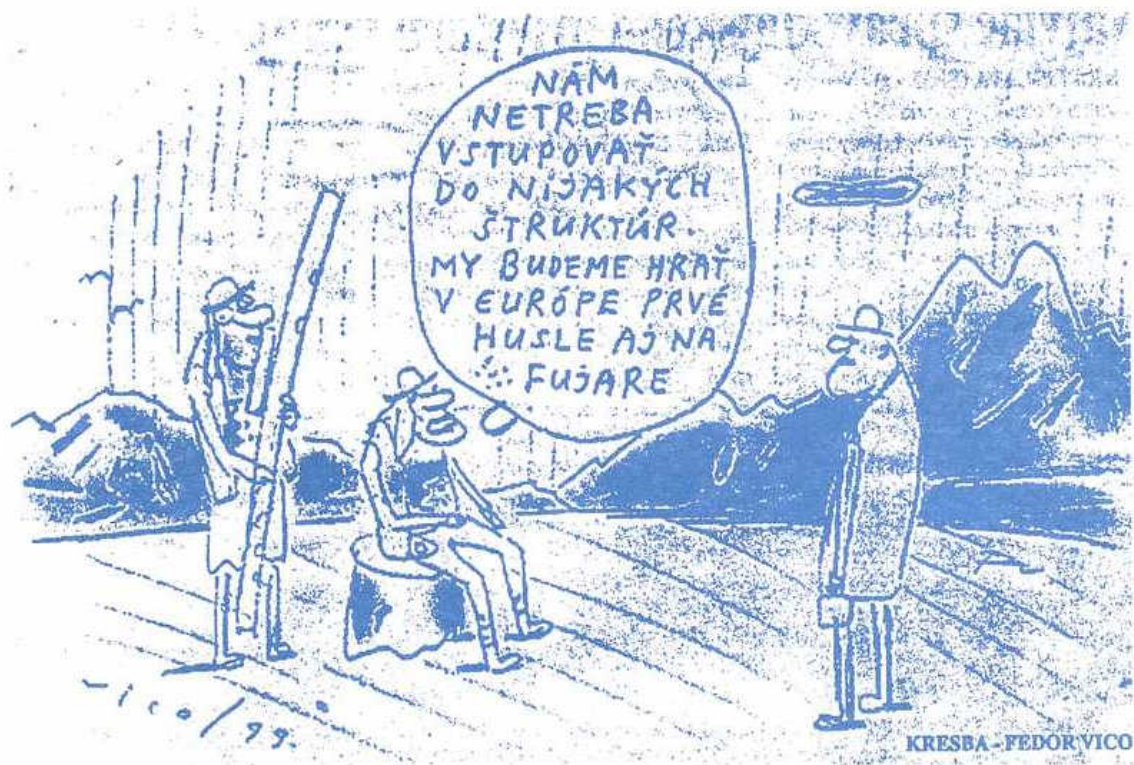

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Z OBSAHU:

Konštrukcie obrazu kultúry

Rurálne prostredie ako mikrokozmos?

Obraz štruktúry spoločnosti

Urbánne svety v etnologickom bádani

Prvá strana: Karikatúra Slováka (Sme, 15. 3. 1999). Kresba Fedor Vico.

Preklady: autori príspevkov

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.elis.sk>

ŠÉFREDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Ľubica Droppová, Gyivicsán Anna, Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ŠTÚDIE

Krekovičová, Eva: Identity a mýty
novej štátnosti na Slovensku po roku 1993 147

Muršič, Rajko: Spôsoby identifikácie
a sebaaprezentácie: miestne rozhlasové
vysielanie v Skopje, Macedónsko 171

DISKUSIA

Vrheľ, František: Literatura a etnologie 186

MATERIÁL Y

Zajac, Peter: Stredoeurópske hymny 194

Šipka, Miloš: Etnické povedomie hornohorského intelektuála 201

Koštiálová, Katarína: K diferenciácii
profesijnej skupiny železničiarov 209

ROZHLADY-SPRÁVY-GLOS Y

Spomienka na prof. Viktora Jevgenieviča
Guseva (Milan Leščák) 217

In memoriam Todor Ivanov Živkov (Vladimír Penčev) 218

Životné jubileum PhDr. Ireny Pišútovej,
CSc. (Magdaléna Mrázová) 220

Zorka Rusnáková jubiluje (Juraj Podoba) 228

Zdravica k jubileu PhDr. Jany Pospíšilovej
(Milan Leščák) 231

K X-siatke PhDr. Zity Škovierovej, CSc.
(Kornélia Jakubíková) 235

Drotárske dni vo Dvore remesiel ÚEUV-u
(Martin Mešša) 239

Konferencia "Unity and Diversity: The Contribution of the Social Sciences and the Humanities to the Era" (Alexandra Bitušíková) 240

Konferencia "Gender and Reserach" (Alexandra Bitušíková) 242

Výstava fotografií Josefa Brauna a novoroční setkání etnografů v rakouském Kittsee (Lenka Nováková, Jana Pospíšilová) 243

2. Etnochoreologický seminár (Stanislav Dúžek) 245

Ex voto – na okraj výstavy sakrálnych prác
v Slovenskej národnej galérii (Olga Danglová) 246

Správa z folkloristického seminára "Cesty české a slovenské folkloristiky" (Zuzana Galiová, Tatiana Bužeková) 249

Kolokvium "História skla 2002" pohľadom
etnológa (Dita Nociarová) 251

Seminár "Ochrana a regenerace vesnických staveb a sídel v chráněných územích" (Martin Mešša) 252

Konferencia "Integration of Roma Children in Europe" (Alexandra Bitušíková) 255

Výstava rómskeho výtvarníka Dušana Oláha (Igor Thurzo) 257

RECENZIE-ANOTÁCIE

Shlomit Rimmon-Kenanová: Poetika vyprávění (Bohuslav Beneš) 258

Richard Hill: Sharks and Custard. The Things that make Europeans Laugh (Alexandra Bitušíková) 261

Kornelia Lach: Wierzenia, zwyczaje i obrzędy. Folklor pogranicza polsko-czeskiego (Kornélia Jakubíková) 262

Dorota Świtla-Trybek: Świeto i zabawa. Odpusty parafialne na górnym Śląsku (Katka Zajicová-Nádaská) 263

Ina Zoon: On the Margins. Roma and Public Services in Romania, Bulgaria and Macedonia (Alexandra Bitušíková) 266

Ina Zoon: On the Margins. Slovakia. (Alexandra Bitušíková) 267

Ines Keller: Sorbische und Deutsch Sorbische Familie drei Generation im Vergleich (Luba Herzánová) 268

Zdenka Lechner a tradičná kultúra Slavónie, Barane a Sriemu (Juraj Zajonc) 270

Liszka, József: A Szlovákiai Magyarok Néprajza (Marta Botíková) 271

S. Fekete a kol.: V svetle siedmich storočí (Monika Vrzgulová) 272

Pavel Hruží: Lunetárium (Miloš Šipka) . 273

CONTENTS

STUDIES

K r e k o v i č o v á, Eva: Identities and myths of the new statehood in Slovakia after the 1993 147

R a j k o Muršič: Games of identification and self-presentation: local radio broadcast in Skopje, Macedonia 171

DISCUSSION

V r h e l, František: Literature and ethnology 186

MATERIALS

Z a j a c, Peter: Central European anthems 194

Š í p k a, Miloš: Ethnic consciousness of the intellectual in Upper Hungary 201

K o š t i a l o v á, Katarína: Towards differentiation of the railway workers occupational group 209

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

Memory of prof. Viktor Jevgenievič Gusev (Milan L e š č á k) 217

In memoriam Todor Ivanov Živkov (Vladimír P e n č e v) 218

Life Jubilee of PhDr. Irena Pišútová, CSc. (Magdaléna M r á z o v á) 220

Life Jubilee of Zorka Rusnáková (Juraj P o d o b a) 228

Salute to Jubilee of PhDr. Jana Pospíšilová (Milan L e š č á k) 231

To the X- Jubilee of PhDr. Zita Škovierová, CSc. (Kornélia J a k u b í k o v á) 235

Tinker days at the ÚLUV Craft court (Martin M e š š a) 239

Conference "Unity and Diversity: The Contribution of the Social Sciences and the Humanities to the Era" (Alexandra B i t u š í k o v á) 240

Conference "Gender and Research" (Alexandra B i t u š í k o v á) 242

Exhibition of Josef Braun's photographs and New Year's meeting of ethnographers in Austrian Kittsee (Lenka N o v á k o v á, Jana P o s p í š i l o v á) 243

The 2nd ethnochoreological seminary (Stanislav Důžek) 245

Ex voto – to the margin of sacral objects exhibition at Slovak national gallery (Ol'ga D a n g l o v á) 246

Report of folkloristic seminary "Ways of Czech and Slovak folkloristics" (Zuzana G a l i o v á, Tatiana B u ž e k o v á) 249

Seminary "History of glass 2002" from the standpoint of ethnologist (Dita N o c i a r o v á) 251

Seminary "Preservation and regeneration of village buildings and protected areas habitations" (Martin M e š š a) 252

Conference "Integration of Roma Children in Europe" (Alexandra B i t u š í k o v á) 255

Exhibition of Roma painter Dušan Oláh (Igor T h u r z o) 257

BOOKREVIEWS-ANNOTATIONS 258

IDENTITY A MÝTY NOVEJ ŠTÁTNOSTI NA SLOVENSKU PO ROKU 1993

(Náčrt slovenskej mytológie na prelome tisícročia)*

EVA KREKOVIČOVÁ

*PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19, 813 64
Bratislava, Slovakia*

The article attempts to depict a construct of a national Slovak mythology seen from the aspect of the recent fundamental political and social changes. These are: the fall of the communism and the establishment of a new state, The Slovak Republic, as a remain of the split of Czechoslovakia in 1993. This headed to deconstruction and reconstruction of new national myths. The author follows the historical contexts, continuity or discontinuity of the collective memory after 1993, while focusing: official state symbols, holidays in the established Slovak Republic, historical and mental stereotypes, that happened to be fundamental identity codes for the members of the new state, focused in two views:

1. official
2. spontaneous, unofficial.

The research shows, that the official holidays, myths and symbols at the time of the millenium turn, caused to emphasize the anticommunist tendency (bounded to the year 1989), as well as strengthening the national identity and Christian constructing of the memory. The fundamental official symbols and the most important parts of the Slovak national identity and mythology bound to the years 1840–1849 (flag, national anthem), or eventually to the middle of the 19th century (the plebeian line of the self-portrait of the Slovak). The necessity of the revaluation of some myths, that seems to be very important for the future, concerns mainly the plebeian perception line of the Slovaks, as well as an "emptening" of the historical memory.

Kľúčové slová: národná mytológia, mýtus, stereotyp, Slovensko, politika, postkomunizmus

Key words: national mythology, myth, stereotype, Slovakia, politics, post-communism

Úvod

Výskumy sociálnej či kolektívnej pamäti ukazujú – ako na to upozornil okrem iných napr. P. Connerton,¹ – že procesy jej štruktúrovania a fungovania je ideálne sledovať práve v situácii dôležitých kultúrnych, spoločenských, a najmä politických zlomov. Cieľom príspevku je mapovanie a charakterizovanie procesov, prebiehajúcich v Slovenskej republike v období zásadných politicko-spoločenských zmien po roku 1989 z aspektu kolektívnej pamäti,² pričom sa v ňom sústredím na isté mýtotvorné procesy súvisiace s potrebou tak kontinuity, ako aj konštrukcie a dekonštrukcie obrazu histórie tohto územia v situácii po páde totalitného režimu (1989) a novovzniknutého štátu – Slovenskej republiky (1993). V nasledujúcich úvahách a sledovaných procesoch sa prelína úroveň politická s národno-identifikačnou. Ako najzaujímavejšie sa ukázalo nadväzovanie stratégie budovania symbolov a mýtov nového štátu na mnohé, najmä v 19. stor. už etablované zložky pamäti Slovákov, teda úzky súvis s procesmi nacionalizmu 19. storočia, ako aj procesy kryštalizácie kolektívnej pamäti medzi oficiálne proklamovanými kódmi identity³ a ich každodenným prežívaním. Ako to budem ďalej demonštrovať na konkrétnom materiáli, obe úrovne práve v takýchto prelomových momentoch nevystupujú vždy ako identické. Popri početných historiografických, politologických, sociologických, etnologických a folkloristických prameňoch bola pre mňa dôležitou informačnou bázou dobová politická a politicko-kultúrna tlač (denníky, týždenníky, mesačníky). Štúdia sa opiera o výskum, ukončený v roku 2000.

Historicky určované mýtotvorné procesy budovania a upevňovania identity v drvivej väčšine európskych národov⁴ dokumentujú relatívne podobné konštruovanie národných identít. Vychádzajú v prvom rade z mýtov, opierajúcich sa o dejiny panovníkov (kráľov, cisárov), vojen, významných bojov (víťazstiev i porážok), udalostí a národných hrdinov – zakladateľov, prípadne záchrancov – daného etnického či štátneho spoločenstva. Je všeobecne známe, že takéto obrazy dejín predstavujú vždy selektované mýty, determinované historickou a kolektívnou pamäťou toho-ktorého štátneho národa. Sú ukotvené v ideologicky konštruovanej národnej pamäti.⁵ Táto je udržiavaná prevažne mocenskými nástrojmi,⁶ v pevnejšej či slabšej väzbe na ponímanie vlastnej histórie a identity v každodennom živote obyvateľstva. Výskumy potvrdzujú, že národné mýty sú spravidla silne emocionálne determinované.

Dôležitú úlohu v týchto konštruktoch zohrával a zohráva národný štát a jeho význam (miesto) v dejinách Európy. S európskou históriou a zmenami štátnych hraníc súvisia aj novšie revízie národných mýtov. Viažu sa na budovanie národných identít Európy po roku 1945 (najmä v Nemecku, Rakúsku, ale i inde), alebo k tzv. reformujúcim sa krajinám, poznačeným komunistickou totalitou (po páde “železnej opony” v roku 1989). V 90. rokoch sa stretávame tiež s pokusmi o konštruovanie mýtov novej, zjednotenej Európy (napr. “Doba bronzová – prvý zlatý vek Európy”, dotovaná finančne Radou Európy, alebo “História Európy začína Keltmi”, či rozsiahly medzinárodný projekt “Transformácia rímskeho sveta”, postavený na idei vzniku moderných európskych štátov na ruinách Rímskej ríše apod.).

V procesoch po Veľkej francúzskej revolúcii, spojených so vznikom nacionalizmu ako súčasťou formovania novodobých národov, začína situáciu mentálnych a historických identít v Európe komplikovať fenomén tzv. „malých národov”,⁷ žijúcich v 19. storočí vo viacnárodných štátnych útvaroch (čo sa týka v tomto období napr. aj všetkých západných Slovanov). Niektoré z nich si musia v záujme uchovania identity následne práce budovať a upevňovať svoje národné mýty a konštruovať vlastnú historickú pamäť, iné iba nadväzujú na historicky staršie, z hľadiska svojej štátnosti „menej komplikované” (šťastnejšie ?) etapy vlastných dejín. Všeobecne však možno povedať, že situácia „malých národov” je v týchto procesoch zložitejšia ako v prípade tzv. „veľkých národov.” Najmä ak sa v ošiali nacionalizmu 19. storočia nezriedka ocitli pod silným národnostným tlakom vládnych národov (viď napr. Lužickí Srbi či Česi, ktorých „národné historické mýty” „veľkých dejín” končia Bitkou na Bielej hore v r. 1620).⁸

V týchto súvislostiach možno ako špecifickú hodnotiť aj situáciu Slovákov, ktorí si od počiatku 19. storočia – ako dôsledok neexistencie štátnotvorných elít – práce vytvárajú a neskôr upevňujú alebo dekonštruujú, mytologizujú a demytologizujú svoju historickú pamäť. Základ prevládajúcej väčšiny národných mýtov Slovákov 19. storočia, z ktorých mnohé sa uchovali v historickej pamäti dodnes, sa odvíja od pôsobenia štúrovcov. Z tohto hľadiska možno teda za kľúčové považovať 40. roky 19. storočia s pokračovaním budovania mytológie v neskorších desaťročiach.⁹ Popri odkazoch na najstaršie „štátnotvorné mýty” ide najmä o tú mytologickú vrstvu, ktorá upriamuje pozornosť na najširšie vrstvy vidieckeho obyvateľstva ako zdroj „čistoty” slovenskosti. Slovenské mýty oscilujú medzi mýtmi historickými a mentálnymi,¹⁰ pričom ako dodnes dôležitý faktor vystupuje aj konfesia.

V slovenskej histórii i súčasnosti zohrávali a zohrávajú dôležitú úlohu tiež zmeny v hierarchii mýtov, kódov identity, niektorých symbolov a sviatkov medzi oficiálnymi a neoficiálnymi. Tento vzťah možno dodnes označiť ako do istej miery meniaci sa, nestabilný a z hľadiska ďalšieho smerovania možno i kľúčový.

Podobne statusy a hierarchia národných, štátnych, regionálnych i lokálnych mýtov sa môžu podľa zmien politickej situácie preskupovať, alebo naopak – ich pozícia je stabilná v čase. Ako príklady časovo rôznych mýtnotvorných úrovní možno uviesť geografický stred Európy v Krahuliach, začlenený do národnej mytológie v roku 1992. Naproti tomu mýtus o vrchu Sitno, pod ktorým spia bájni „sitnianski rytieri”, ktorí prídu v najhoršej chvíli národu na pomoc, má svoje korene v stredoveku. Tatranský končiar Kriváň alebo ruiny hradu Devín pôsobia vo funkcii slovenského symbolu od 19. storočia atď. Niektoré z týchto mýtov či symbolov sa zároveň vyznačujú širším, nadnárodným výskytom: napr. v Čechách plnia funkciu sitnianskych rytierov „blanícki rytieri”, v Poľsku „spiace vojsko”, v Nemecku „cisár-osloboditeľ”, v Slovinsku kráľ „Matjaž” atď.¹¹ V úlohe „štátnotvorných” alebo nadnárodných môžu vystupovať i regionálne či lokálne „miesta pamäti”, späť napr. s „mytológiou stredú”,¹² (za stred Európy považujú Poliaci Krakov, Nemci Hildesheim, Ukrajinci Lvov a pod.). Mytologizované epizódy histórie či konštrukty mentality tak dosahujú podľa potreby v mozaike národnej mytológie buď poprednú, alebo celkom marginálnu, zanedbateľnú pozíciu.

Na margo slovenskej mytológie¹³

Vznik Slovenskej republiky v roku 1993 priniesol so sebou viacero problémov súvisiacich s konštruovaním slovenskej identity a interpretáciou (reinterpretáciou) slovenských

národných dejín a mytológie. Ak sa pozrieme na túto skutočnosť optikou časových súradníc existencie jednotlivých európskych štátov, je zrejmé, že od vzniku tohto nového štátneho útvaru uplynul len veľmi krátky čas.

Uvedené konštatovanie platí o to viac, že hovoríme o štátnom celku, ktorého “štátotvorný”, teda slovenský národ, sa nachádzal v podstate počas celej svojej histórie v postavení etnickej/národnej menšiny. Tento fakt tvorí neoddeliteľnú súčasť identity a mentality Slovákov. Skrýva sa za ním stigma “menšinovej optiky” videnia “seba” a “iných”, budovanie obrazu nepriateľa, ale i tolerancia ako nevyhnutná súčasť dlhodobého spolunažívania viacerých etník a konfesií na tomto území.¹⁴ V súvisi s tým je slovenská historická pamäť a mytológia v porovnaní s väčšinou európskych národov v oveľa menšej miere mytológiou kráľov, víťazných bitiek a silných panovníkov. To však neznamená, že postráda vlastných národných hrdinov a historicky pamätné udalosti, či národné autoobrazy a stereotypy.

Uvedomovanie si svojej “menšinovej pozície” nebolo v prípade Slovákov vždy transparentné (tvrdenie o “tisícročnom boji slovenského národa o svoju štátnosť” je v skutočnosti iba historicky nepodloženým a politicky zneužívaným mýtom). Povedomie menšiny vystupovalo do popredia spravidla len v istých špeciálnych, zlomových, krízových či inak mimoriadnych situáciách. Súviselo s pocitmi ohrozenia identity. V Uhorsku to bol napr. rok 1848 a následné obdobie násilnej maďarizácie, najintenzívnejšie v rokoch 1867–1918. V rámci československého štátu zase rok 1918, 1938 a 1939, či 1946¹⁵ a 1948, keď komunisti nemali na Slovensku takú podporu ako v Čechách, aby mohli vládnuť, a napriek tomu sa štát stal komunistickým. Zlomovým bol aj rok 1968, spojený nielen s tzv. “Pražskou jarou” a jej násilným potlačením, ale aj so vznikom federatívneho usporiadania existujúceho československého štátu. A napokon možno hovoriť o rokoch demokratizácie a uvoľnenia po “nežnej revolúcii” v novembri 1989.

Možno práve vďaka tejto latentnosti prežívania nepôsobilo menšinové postavenie Slovákov v danom štáte jednoznačnejšie ako integrujúca zložka ich identity. Byť menšinou

neznamenalo permanentné ohrozenie. Bola to iba realita, ktorej sa snažili prispôbiť svoje správanie, ale aj mentalitu a sebaidentifikáciu (maďarizácia najprv slovenskej šľachty, neskôr vyšších i stredných vrstiev).¹⁶ S menšinovým postavením však úzko súvisí vynárajúci sa stereotyp ohrozenia, ale i pasivity – apologetický stereotyp.¹⁷ Obyvatelia dnešného Slovenska žili v geopolitickom priestore častých politických zmien (čo sa týka predovšetkým, no nielen 20. storočia), ale i v priestore zmeny identity.¹⁸

I. Slovenská mytológia a súčasnosť

Problémy a peripetie slovenskej historickej pamäti po roku 1993

V tomto momente sa občan Slovenska i jeho elity nachádzajú v procese zložitej kryštalizácie slovenskej mytológie, odlišnej od procesov nacionalizmu 19. storočia. Pritom však na ne na jednej strane vedome nadväzuje, na strane druhej sa od nich, rovnako uvedomele, dištancuje. Ide tu o často neľahké, ale o to dôležitejšie formulovanie spoločného slovenského štátneho záujmu a priebežnú “demytologizáciu”. Smeruje k postupnému objektívnemu vyčisteniu historickej pamäti¹⁹ a jej očisteniu od nánosov, poznačených rôznymi politickými, mocenskými, či geopolitickými záujmami cudzích i vlastných elít v minulosti aj v súčasnosti. Sme tak vlastne očitými svedkami boja o nové obsahy a významy historických udalostí a osobností.

Najväčší problém tu predstavuje podľa mňa absencia hlbšej historickej skúsenosti s takouto situáciou. Prebiehajúce procesy sú determinované dvoma zásadnými, časovo následnými zlomami v kolektívnej pamäti. Je to:

1. pád komunizmu po novembri 1989 a s ním súvisiace procesy politických bojov na ceste prechodu od totalitného systému k demokracii. V období komunizmu boli mnohé historické udalosti, osobnosti atď. z rôznych dôvodov tabu. V spätnom pohľade sa tak komunizmus stal podľa viacerých postkomunistických publicistov, politológov či politikov “mrazničkou kolektívnej pamäti”.²⁰ Tento problém sa, samozrejme, netýka iba Slovenska. V jednotlivých reformujúcich sa krajinách všeobecne prebieha – všade, pravdaže, s neodmysliteľným “miestnym koloritom” a špecifickými, možno i celkom protichodnými problémami – často neľútostný boj o moc “v pláštiku boja o pamäť”.²¹

2. Druhý zlomový bod predstavuje vytvorenie nového štátu v roku 1993 nenásilným rozdelením Československa na Slovenskú republiku a Českú republiku. Oba štáty však vznikli bez referenda. Celý akt rozdelenia sa udial de facto len na základe dohody dvoch politikov, víťazov volieb z roku 1992. V súvisi s tým býva Vladimír Mečiar, ako prvý premiér SR, neskôr vo vyhláseniach niektorých politikov, novinárov apod. mýtizovaný do pozície národného hrdinu, “zakladateľa slovenskej štátnosti”, či “otca národa”.

Z hľadiska procesov formovania slovenskej národno-štátnej mytológie, prebiehajúcich pred našimi očami, sa ako najdôležitejšie javia dve zásadné vývojové línie, reprezentujúce práve oba uvádzané zlomy v historickej pamäti obyvateľov tohto územia:

1. antikomunistická (smerujúca od totality k demokracii), alebo “pseudoantikomunistická” (takýto cieľ iba predstierajúca);

2. pôsobiaca na upevňovanie slovenskej identity a autoobrazu Slovákov:

a/ Súvisí so vznikom nového štátneho útvaru, proklamovaného ako národného. (“My, národ slovenský...” – tak znie preambula Slovenskej ústavy, ktorá je stále predmetom právnických sporov a pokusov o novelizáciu ústavy či vytvorenie ústavy novej.) Vychádza

z idey štátotvorného, najväčšieho národa a jeho histórie a mytológie. V zmysle politického národa sa teda republika v dnešnom štádiu vývinu poníma národne/etnicky: t. j. Slováci ako väčšinový národ a jeho menšiny.

b/ Zdôrazňuje “kresťanský charakter Slovákov” ako protiklad komunizmu, ktorý bol najmä na Slovensku silne ateisticky orientovaný. Paradoxom je tu takmer všeobecné deklarovanie sa bývalých komunistov (často pôsobiacich vo vysokých politických funkciách v minulosti i v súčasnosti) ako kresťanov, predovšetkým katolíkov. Takýmto spôsobom vysielajú signál voči svojim potenciálnym voličom, zakrývajúci ich skutočné politické názory a orientáciu. Sčítanie ľudu na Slovensku totiž ešte aj v roku 2001 potvrdilo, že až 82,7 % obyvateľstva sa hlási ku kresťanstvu a prevládajúcu väčšinu občanov tvoria príslušníci rímskokatolíckeho vierovyznania.²²

V reláciách minulosť – súčasnosť, eventuálne najbližšia budúcnosť (?) mýtotočných procesov po roku 1993 možno popri spomínaných dvoch základných trendoch – teda anti-komunistickom a národno-identifikačnom – zároveň identifikovať viacero mechanizmov. Je to:

1./ zotrvačnosť mýtov, t.j. prechádzanie už vybudovaných a etablovaných mýtov “slovenskosti” a “Slovákov”, tvoriacich súčasť historickej pamäti v predošliých obdobiach, ich eventuálna modernizácia, resp. postmodernizácia;

2./ búranie mýtov, skutočné, alebo iba demonštrované kvázibúranie;

3./ vytváranie nových (“staronových”?) mýtov.

Oficiálne uznané slovenské sviatky, symboly a mýty po roku 1993

Uvedené trendy a mechanizmy konštruovania slovenskej mytológie a štátnej ideológie na oficiálnej úrovni priamo demonštrujú štátom uznané sviatky, symboly a ďalšie oficiálne uzákonené “kódy”²³ slovenskej identity, predovšetkým štátny znak, zástava a štátna hymna.

1. Štátne sviatky, dni pracovného pokoja a pamätné dni Slovenskej republiky v roku 2002 predstavujú hierarchicky usporiadanú štruktúru sviatkov. Celkový počet sviatkov spojených s pracovným voľnom oproti roku 1989 vzrástol, a to predovšetkým zvýšením počtu kresťanských sviatkov.²⁴

Sviatočné dni sú zoradené do troch vyššie vymenovaných kategórií. Vrchol hierarchie tvoria štátne sviatky. Sú v súčasnosti štyri, z toho dva (Sviatok svätého Cyrila a Metoda, Deň ústavy Slovenskej republiky) patria k “novým” sviatkom, platným po roku 1990 a 1992. Prvý január sa stal od roku 1993 Dňom vzniku republiky. Oficiálne, nie však v reálnom živote, “prekryl” sviatok Nového roku, existujúci aj v predošlom období. Jediným opticky “stabilným” štátnym sviatkom zostal aj z obdobia komunizmu 29. august: Výročie Slovenského národného povstania. Skutočnosť, že SNP bolo sviatkom spojeným so slovenskými dejinami, potvrdzuje – opäť len na oficiálnej úrovni – jeho národné ponímanie. V skutočnosti reprezentuje navrstvenie viacerých symbolických úrovní a patrí k najdiskutovanejšiemu štátnym sviatkom. V období komunizmu dominoval popri protifašistickom význame tiež komunistický a prosovietsky rozmer sviatku. Dnes je povstanie vnímané predovšetkým ako antifašistické a demokratické. Symbolický obsah sviatku nie je však predovšetkým národný. “Na konci leta 1944 sa totiž do konfliktu nedostali dva národy, ale dve časti vtedajšieho Slovenska – fašistická a antifašistická... V slovenskom kalendári je ... výročie SNP jediným štátnym sviatkom, ktorý má všeobecne akceptovateľný symbolický obsah.”²⁵

Celkove však najvýznamnejšie štátne sviatky v súčasnosti a ich symbolika jednoznačne potvrdzujú dôležitosť politickej i štátoprávnej zmeny v roku 1993.

V rámci sviatočných a pamätných dní opäť dominujú sviatky viažuce sa k upevňovaniu národnej identity. Prevahu národno-identifikačnej línie demonštrujú do istej miery aj spomínané štátne sviatky (i keď v reálnom živote je ich ponímanie zložitejšie). Najviac národných sviatkov totiž nachádzame v kategórii tzv. pamätných dní (až desať z pätnástich). Tie sú napriek svojej kalendárnej symbolike iba pracovnými dňami, majú teda v hierarchii sviatočných dní zníženú "hladinu sacrum". Zdôrazňovanie národnej symboliky podčiarkovalo tesne po vzniku SR – v podstate nelogické – zrušenie pôvodného, od existencie prvej Československej republiky oslavovaného sviatku 28. októbra (Dňa vzniku Československa). Táto skutočnosť bola predmetom početných protestov na pôde parlamentu, v politickej tlači, ale i inde. Od roku 2001 patrí aj tento deň medzi pamätné dni, na rozdiel od Českej republiky, kde je 28. október štátnym sviatkom. Neexistenciu sviatku na Slovensku opticky saturovali viaceré pamätné dni, časovo kumulované do tohto obdobia: 29. X. (Deň narodenia Ľudovíta Štúra), 30. X. (Výročie Deklarácie slovenského národa) a 31. X. (Deň reformácie). Neoficiálne si však občania Slovenska pripomínali aj v tomto období 28. X. vznik ČSR slávnostným mítingom pri pomníku Československej republiky v Bratislave (stojacom paradoxne priamo pred budovou Slovenského národného múzea).

Na druhom mieste v celkovom počte "nových" sviatočných dní, ak berieme do úvahy aj pamätné dni, stoja sviatky späté s kresťanstvom. Prevládajú katolícke sviatky, ale zastúpené sú tiež sviatky reformovanej cirkvi: Veľký piatok, spomínaný Deň reformácie, ako aj spoločný sviatok rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi, Zjavenie Pána (Traja králi a vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov), či sviatok Svätého Cyrila a Metoda.

Vo všetkých troch kategóriách sviatkov vystupujú tiež dni primkynajúce Slovensko symbolicky k antikomunistickej (protitotalitnej), a najmä k európskej tradícii (Sv. Cyril a Metod ako patróni Slovenska a zároveň Európy, Deň víťazstva nad fašizmom, ktorý vystriedal komunistický sviatok 9. mája, 25. III.: Deň zápasu za ľudské práva, 13. IV.: Deň nespravodlivo stíhaných a 17. XI.: Deň boja proti totalite). Približovanie Slovenska k tradíciám Európy a k európskemu sviatkovému kalendáru všeobecne zdôrazňuje aj návrat spomínaných kresťanských sviatkov.

Z hľadiska nového spôsobu slávania a reflektovania niektorých sviatkov sa aspoň stručne zastavím pri dvoch prejavoch oficiálnych rituálov, súvisiacich s národno-identifikačným trendom budovania a upevňovania slovenskej historickej pamäti a mytológie. Zaujímavý je tu práve vzťah oficiálneho a neoficiálneho postoja aktérov k týmto rituálom. Ukazuje sa, že oficiálny "punc" sviatku ako národno-identifikačného ešte neznamená skutočné sakralizovanie tejto symboliky v reálnom sviatkovom kalendári.

a/ Ide o "pálenie vatier zvrchovanosti," spojené s už spomenutým "novým národným mýtom" a zdrojom národnej hrdosti. Je ním stanovenie "geografického stredu Európy" do stredoslovenskej obce Krahule, pôvodom nemeckej osady Blaufuß, patriacej do oblasti niekdajšieho Nemcami obývaného Hauerlandu. Prvýkrát sa obrad konal 17. júla 1992 (dnešný pamätný deň Výročia Deklarácie zvrchovanosti Slovenskej republiky). Táto príležitosť však politicky nikdy nedosiahla celoslovenský význam a v tomto zmysle bola a je využívaná vlastne iba stranami jednej – prevažne nacionalisticky orientovanej – časti politického spektra.

Zaujímavé sú však sémantické posuny "nášho" stredu Európy v ďalších rokoch od symbolu "slovenskej zvrchovanosti" smerom k myšlienke zjednotenej Európy. V dennej tlači

z roku 2000 sa dozvedáme, že: “...Impozantné miesto,... ktoré sa považuje za geografický stred Európy, sa doteraz využívalo iba pri vatrách zvrchovanosti a vianočných posolstvách HZDS. Tento víkend však práve tu odštartuje zaujímavý projekt Templum Europae – Chrám Európy... bude predstavovať Slovenské centrum európskej integrácie a nosnou myšlienkou projektu je... dať zjednotenej Európe umeleckú podobu. ...Súčasťou rozsiahleho projektu by mala byť aj európska dedina – Europea. Tá má byť rozptýlená smerom od Kremnických Baní až k Dornsteinu.”²⁶

Bežní obyvatelia okolitých dedín paradoxne vnímajú “pálenie vatier zvrchovanosti” len ako vítanú spoločenskú príležitosť stretnúť sa ako etnickí Nemci. Pritom si navzájom vymieňajú informácie o nemeckom folklórnom repertoári a starých zvykoch. Nie je zriedkavosťou, ak niektoré z nich prevezmú do repertoáru miestnej folklórnej skupiny a revitalizujú; napr. Trojkráľovú obchôdzku so spevom, pôvodne zapísanú v Krahuliach, prevzali do repertoáru a aktívne pestujú asi od roku 1993 v obci Horný Turčok (Oberturz).²⁷

b/ “Preskakovanie vatier” demonštrujúce kontinuitu formy, a zároveň diskontinuitu postojov aktérov v čase, kde môže v súčasnosti dochádzať opäť k paradoxným až komickým situáciám. Tento rituál má svoje historické korene v 40. rokoch 19. storočia a bol spojený s tradíciou výletov národne orientovanej slovenskej mládeže do prírody. Neskôr sa významovo spájal s myšlienkou existencie Matice slovenskej. Vzhľadom k pohnutým osudom tejto v tom čase vrcholnej národnej inštitúcie figuruje 4. august v aktuálnom kalendári sviatkov Slovenskej republiky v pozícii pamätného dňa. Je to Deň Matice slovenskej. S valným zhromaždením Matice slovenskej sa mytologicky spája i preskakovanie vatier. Tento kultúrny fenomén má široké európske aj mimoeurópske historické aj sémantické súvislosti. V 19. storočí sa rozšíril aj v meštianskom prostredí. Na výletoch meštianstva do prírody, napr. v okolí Martina, skákali cez oheň dokonca dámy odeté v národných krojoch.²⁸ Deník SME (2. 5. 2000) uverejnil kurióznú (a prinajmenšom komicky anachronickú) správu o tom, že “pracovníci Slovenskej národnej knižnice majú v náplni práce aj preskakovanie vatier...Matica slovenská už niekoľko rokov organizuje zapalovanie vatier, oslavy a spomienky na dni, keď bola Matica zakazovaná a zasa povoľovaná” a všetci zamestnanci Matice slovenskej, vrátane pracovníkov Národnej knižnice, sa týchto akcií museli zúčastňovať. Pre niektorých z nich to bolo dôvodom, prečo odmietli podpísať so svojím zamestnávateľom pracovnú zmluvu.²⁹

2. Štátny znak Slovenskej republiky po roku 1993 predstavuje v podstate jeden z mála symbolov, ak nie jediný, v ktorom nachádzame priame súvislosti slovenskej symboliky so symbolikou bývalého uhorského štátu. Dvojkríž na trojvrší so svätoštefanskou kráľovskou korunou tvorí súčasť pôvodného znaku uhorského kráľovstva i dnešného maďarského štátneho znaku. “Už vyše polstoročia sa prijíma ako nezvratný fakt, že dvojramenný kríž je prvý pôvodný symbol Uhorska a najstarším dokladom jeho použitia v tejto funkcii je denár Bela III. z roku 1190.”³⁰

Samotný znak ako erb Slovenska vznikol v revolučnom roku 1848, podobne ako aj slovenská vlajka. Bielo-modro-červená farebnosť slovenského štátneho znaku (modré trojvršie s bielym dvojkrížom na červenom pozadí v tvare štítu) zároveň korešponduje so zástavou Slovenskej republiky a tvorí jej súčasť.

“Erbom Slovákov – teda už nielen územia, ale i obyvateľstva – sa dvojramenný kríž stáva v septembri 1848. Slovenskí revolucionári roku meruôsmeho nie náhodou prijali za svoj práve tento symbol. V povedomí obyvateľstva sa dvojramenný kríž viazal k Slovensku už plných 600 rokov, o čom svedčí množstvo prameňov na celom našom území. ...Slovenskí národovci však pôvodný erb upravili – zelenú farbu trojvršia vymenili za modrú.

V tomto stvárnení bol červený štít s bielym dvojramenným krížom vyrastajúcim z modrého trojvršia (koruna sa odstránila) vyhlásený za erb Slovákov.”³¹

3. Štátna vlajka Slovenskej republiky po roku 1993 sa tiež vrátila k pôvodnej zástave z roku 1848. “Rok 1848 je aj rokom zrodu slovenskej národnej vlajky a zástavy. Keďže upravený slovenský znak obsahoval červenú, bielu a modrú farbu, podľa pravidiel heraldiky slovenskou vlajkou sa mala stať červeno-bielo-modrá trikolóra. Slovenskí národovci však nechceli prijať za svoju vlajku podobnú maďarskej trikolóre (červeno-bielo-zelená), v ktorej by sa len spodný zelený pruh vymenil za modrý. Preto zamietli heraldické usporiadanie farieb (striedanie farby a kovu) a svoju vlajku zostavili podľa slovanskej trikolóry ako bielo-modro-červenú. Týmto zoskupením farieb vytvorili vlajku úplne odlišnú od maďarskej... V skutočnosti práve vlajka podnietila zmenu zeleného trojvršia na modré.”³²

Slovenská zástava tak symbolizuje ďalšie z línií historických mýtov Slovenska. Popri odmietaní slovenskej histórie ako súčasť dejín Uhorska je to mýtus všeslovanskej vzájomnosti. Za “slovanské farby” vďačíme vlastne cárovi Petrovi I., ktorý sa pri svojich inkognito cestách do Holandska s cieľom naučiť sa stavať kvalitné lode v tamajších lodiarňach nadchol červeno-bielo-modrou farebnosťou holandskej zástavy. Po návrate do Ruska zostavil z farieb svetovej národnej veľmoci (s porušením heraldického pravidla radenia farieb) ruskú obchodnú zástavu. Keďže v období slovanskej vzájomnosti 19. storočia bolo Rusko, najsilnejší zo slovanských štátov, vnímané väčšinou Slovanov ako symbol slovanstva, bielo-modro-červená farebnosť sa považovala za “typicky slovanskú”.³⁴

Táto sémantika neplatila a ani v súčasnosti neplatí, samozrejme, pre všetky slovanské národy. Celkom iné (konfesionálne) je ponímanie “slovanstva” napr. u Poliakov, kde myšlienka slovanskej vzájomnosti funguje v podobe dôležitého symbolu (na rozdiel napr. od Čechov, ale i Slovákov) ešte aj dnes. Zaujímavá je tu však koncentrácia symbolu okolo kultu pápeža Jána Pavla II., považovaného za “pápeža všetkých Slovanov”. Najnovšie výskumy poľskej bádatelky M. Maj potvrdzujú aktuálnosť slovanskej symboliky v takomto ponímaní v súčasnom Poľsku ako súčasť poľského vlastenectva, okrem iného aj v prostredí mládeže (napr. v hnutí skinhedov).³⁴

V prípade Slovákov v súčasnosti pretrváva do istej miery pozmenená idea všeslovanskej vzájomnosti v zmysle “panslavizmu” 19. storočia, ktorá je v zredukovanej podobe ponímaná ako príklon k Rusku. Nemá však už v slovenskej mytológii dôležitejší význam – podobne, ako ani u Čechov. Práve naopak, tento moment je v slovenskej politike i verejnosti veľmi citlivo vnímaný ako silne polarizujúci element. Prejavy konkrétnych politikov, politických strán či ekonomických lobby ako nadštandardne ústretových voči Rusku sa považujú za politickú prekážku smerovania Slovenska do európskych integračných štruktúr. Hodnotia sa ako protiklad toho, že Slovensko kultúrne, mentálne i politicky patrí do Európy.

Osobitným predmetom sváru, nadobúdajúcim v konečnom dôsledku do istej miery opäť paradoxné či komické asociácie, je vzhľad slovenskej a českej vlajky po rozdelení republiky v roku 1993. Česká republika si totiž ako jeden z rovnocenných zákonných nástupníckych štátov ponechala pôvodnú československú zástavu, a to aj napriek jej historickej symbolike (heraldickej) nelogickosti. Pôvodnou českou vlajkou bola totiž bielo-červená zástava, zhodou okolností totožná so zástavou poľskou. Modrý klin pretínajúci v strede oba pruhy (biely i červený) bol symbolom Slovenska ako súčasť spoločného štátu Čechov a Slovákov (vlajka Československa nadobudla platnosť v roku 1920).³⁵ Z obsahového hľadiska možno modrý klin “považovať za skrátené vyznačenie trojvršia v slovenskom znaku”.³⁶ Výzor českej zástavy po roku 1993 vyvolal preto pomerne silnú nevôľu a vlnu pro-

testov v slovenskej časti obyvateľov rozdeleného štátu. Paradoxom pritom zostáva, že vlajka Slovenskej republiky sa tak stala (s výnimkou štátneho znaku) veľmi podobnou zástavám viacerých slovanských štátov: chorvátskej, slovinskej, ruskej atď.

4. Hymna Slovenskej republiky nadväzuje na dva základné mýty 19. storočia:

a./ boj slovenského národa proti nepriateľom, ktorí ho prenasledujú a bránia "ožitiu Slovákov". Je zosobnením apologetického mýtu Slovákov – obete histórie, symbolom neustáleho ohrozenia Slovákov – pasívnych činiteľov dejín, "holubičieho národa," mýtu "národnej kalvárie" a "manipulovaných dobrákov", a zároveň "mýtu číhajúceho zla".³⁷ Treba ich preto "burcovať do boja", aby sa zobudili, strhli symbolické putá a vzopreli nepriateľom (text piesne študenta Janka Matušku asi z roku 1844);

b./ plebejský pôvod slovenského národa a jeho symbolika, ku ktorej patrí aj folklór, nadväzujúci na myšlienkové prúdy 40. rokov 19. storočia. Melódiu hymny tvorí dodnes všeobecne rozšírená ľudová pieseň s incipitom "Kopala studienku". Po vzniku 1. Československej republiky sa stala druhou časťou spoločnej hymny (prvá časť pozostávala z umelej vlasteneckej českej piesne). Po rozdelení Československa sa obidve hymny rozdelili a zostali takmer bezo zmien. Slovenská hymna bola rozšírená o jednu strofu. Drobná zmena v texte piesne znamená návrat k originálnemu textu z roku 1844 a zdôrazňuje aktivnosť a eventuálnu militantnosť Slovákov.

Na okraj k oficiálnej hymne Slovenska však treba ešte podotknúť, že v spoločenských a školských spevníkoch druhej polovice 19. storočia aj v medzivojnovom období³⁸ sa ako "slovenská a všeslavianska hymna" označovala hymnická pieseň "Hej, Slováci, ešte tá naša slovenská reč žije" (autor textu Samuel Tomášik). Text piesne svojím výrazovým arzenálom, poetickými obrazmi apod. nadväzuje na tie isté mýty a stereotypy ako text dnešnej slovenskej štátnej hymny. V melódii sú však už prítomné iné priority. Identickú melódiu má dodnes štátna hymna Poľska, do vojny na Balkáne i hymna niekdajšej Juhoslovanskej zväzovej republiky. Sémanticky tu teda jednoznačne dominoval mýtus slovanskej

vzájomnosti. V spevníkoch sú zastúpené obvykle obe piesne, Tomášikova i Matušková, pričom text piesne "Nad Tatrou sa blýska" je spravidla viacstrofový (4 – 6 strof) a variabilný (stabilná zostáva iba prvá strofa). Pieseň "Hej, Slováci" tvorila oficiálnu štátnu hymnu fašistickej Slovenskej republiky (1939-1945). Dnešná podoba slovenskej štátnej hymny sa teda stala oficiálnou súčasťou národnej symboliky až v roku 1920, v 1. Československej republike. Plebejská línia slovenského mýtu v štátnej hymne tak priamo súvisí so zdôrazňovaním kontrastu Slovákov a Čechov v spoločnom štáte.

II. Návraty do minulosti

Autoobraz a obrazy nepriateľa

Etnologické, kultúrnoantropologické, folkloristické, historiografické i politicko-antropologické výskumy slovenskej identity, realizované od roku 1989, upozorňujú na to, že Slováci sa v porovnaní s inými národmi Európy vyznačujú všeobecne oslabeným národným, "slovenským" povedomím. Nacionalizmus 19. storočia bol na Slovensku záležitosťou iba užšej skupiny inteligencie a nedosiahol inde bežné rozmery celonárodného hnutia. Folklorný materiál dokladá, že idey slovenských národných mýtov tohto obdobia neprenikli do najširších vrstiev spoločnosti (absencia autoobrazu, ale i veľmi slabé zastúpenie heteroobrazov, najmä iných etník či národov).⁴⁰ Ak aj nachádzame niektoré, najmä historické látky v ústnom, predovšetkým prozaickom podaní (panovníci, Veľkomoravská ríša a jej mýty), ide spravidla o druhotné vstupovanie týchto tém do repertoáru, ich folklorizáciu prostredníctvom literatúry, prípadne pôsobenia školy.⁴¹ Identita obyvateľov Slovenska má vo väčšej miere regionálny, mikroregionálny, lokálny charakter a dôležitú úlohu tu zohráva tiež rodina. Táto skutočnosť nachádza svoj zrkadlový obraz i v politike. Partikulárne záujmy tu spravidla dodnes prevažujú nad záujmami celospoločenskými, verejnými. Svedčí o tom aj fakt, že melódia slovenskej štátnej hymny patrí k bežne spievaným piesňam vidieckeho repertoáru viacerých oblastí Slovenska prakticky dodnes a speváci ju vôbec nedávajú do súvislosti s oficiálnou národnou či štátnou symbolikou.⁴²

Slabšie povedomie vlastnej národnej identity prináša so sebou nebezpečenstvo manipulácie s historickou pamäťou, rizikové najmä pri manipulovaní populistických a extrémne národne orientovaných politikov s obrazmi nepriateľa. Je to napr. historický stereotyp "Maďara – utláčateľa slovenského národa", spätý s "mýtom kultúrnej priority"⁴³. Podľa tohto mýtu Slováci považujú Maďarov za potomkov primitívnych kočovníkov z Ázie, ktorí si podmanili usadlých Slovanov na vyššej kultúrnej úrovni. Naproti tomu sa Maďari dodnes cítia voči Slovákom ako kultúrne nadradení. Takéto postoje sú v podstate kľúčovými zdrojmi každého nacionalizmu.

K ďalším obľúbeným zbraniam politických populistov prináleží nepriateľský obraz "neprajných Čechov", "čechoslovakistov", Rómov (umocnený v posledných rokoch zavádzaním víz voči Slovenskej republike zo strany viacerých krajín Európskej únie v dôsledku vysokého počtu rómskych žiadateľov o azyl), či Židov. Dnes sa – ako dôsledok komunistickej ideológie – objavuje na scéne tiež obraz nepriateľského "západného kapitalistu", najmä v súvisi s nevyhnutnou privatizáciou, schopnou priniesť potrebný kapitál na oživenie ekonomiky. Nepriateľom Slovákov či "protislovenským živlom" sa však bežne stávajú aj konkrétni slovenskí politici, politické strany či sociálne vrstvy (napr. inteligencia) – stačí na to často iba odlišný názor...⁴⁴

Národné mýty Slovákov sa v zásade opierajú o tri základné pramene. Boli to jednak dva prvé štátne útvary (kmeňové zväzy) Slovanov, prekračujúce hranice dnešného územia Slovenska, a jednak "najpočetnejší nositelia" slovenského elementu, sedliacke, prípadne roľnícko-pastierske vrstvy obyvateľstva:

1. Samova ríša (623-658) – Samo zosobňuje mýtus prvého vodcu a zjednotiteľa tunajších Slovanov, a to aj napriek tomu, že bol pôvodom franský kupec. Dôležitým znakom tohto mýtu je, že seriózna slovenská historiografia toto obdobie dejín Slovanov ešte nespája s existenciou "slovenskej" identity.⁴⁵

2. Veľká Morava (833-906 – s dvomi centrami: na území dnešnej Moravy a v slovenskej Nitre). Jej zánik súvisí s prevzatím nadvlády nad územím prevažnej časti dnešného Slovenska staromadžarskými kmeňmi. Týmto historickým zlomom začína vyše tisícročná existencia Slovanov na tomto teritóriu, neskôr (alebo paralelne s týmto procesom) etnicky vyhradených ako Slovákov, v rámci Uhorského kráľovstva.

Z tohto obdobia vyrastajú dva základné mýty slovenskej histórie: cyrilometodský a svätoplukovský.⁴⁶ Oba sa tiahnu ako dôležitý, a zároveň historicky potvrdený, ale i mytologizovaný element celými našimi dejinami a dodnes nestrácajú na aktuálnosti: "Cyrilometodské či veľkomoravské obdobie bolo pravdepodobne najsilnejším zábleskom našej histórie a nebolo ťažké transformovať jeho posolstvo do podoby symbolu."⁴⁷

Z hľadiska dnešného využívania veľkomoravskej symboliky na Slovensku možno za dominantný považovať svätoplukovský mýtus. Podobne ako ďalšie obrazy hrdinov našej histórie obsahuje v sebe princíp "silného hrdinu" – vládcu Svätopluka I., za ktorého panovania sa stala Veľkomoravská ríša vo svojej histórii najrozsiahlejším územím. Ako silný hrdina tvorí binárnu opozíciu voči mýtu "mierumilovného", "holubičieho" slovenského národa. Je to v súlade s konštruktom slovenských mýtotvorných hrdinov (napr. Juraj Jánošík, Ľudovít Štúr, Milan Rastislav Štefánik, Alexander Dubček atď.).⁴⁸ Napriek tomu, že Svätopluk I. patril pôvodom k moravskej dynastii veľkomoravských vládcov, svoje sídlo mal v Nitre. Bol zároveň posledným veľkým panovníkom Veľkej Moravy, čím naplnia druhý z atribútov "hrdinov," a to moment tragičnej.⁴⁹ Tento sa viaže najmä ku všeobecne známej povesti "O troch prútoch Svätoplukových", zaoberajúcej sa príčinami rozpadu Veľkej Moravy. Bola to nesvornosť synov Svätopluka I., ktorá funguje aj v dnešnej politickej praxi a povedomí Slovákov ako historický mýtus v podobe mementa.⁵⁰ Povest' zaznamenal už Konštantín Porphyrogenetos.⁵¹

Povest' zosobňuje symbol nesvornosti, pripisovaný autoobrazu Slovákov ako ich charakteristickú mentálnu črtu. V našej histórii sa opakovane objavuje vo funkcii leitmotívu, ospravedlňujúceho alebo vysvetľujúceho neschopnosť Slovákov zhodnúť sa na spoločnom záujme. Mýtus Svätoplukových prútov v podobe historického "prekliatia" býva pritom umocňovaný ešte mýtom "menšieho zla". Svätoplukove prúty sú symbolom ospravedlnenia za nejednotnosť. Obhajujú často uprednostňovanie osobných, straníckych či iných partikulárnych záujmov pred záujmami celého spoločenstva (štátu, národa). Svätopluk je tragickou postavou v zmysle posledného veľkého vládcu, ktorého varovná predpoveď – memento – sa splnila a uzavrela etapu slovanských vládcov na území dnešného Slovenska na dobu viac ako tisíc rokov (aj keď pravdivosť legendy nebola celkom historicky doložená). Po víťazstve staromadžarských kmeňov tunajší Slovania (Moravania?) stratili dominantné postavenie na tomto území.

K svätoplukovským mýtom tohto časového úseku sa viaže i "Povešť o bielom koni". Je kameňom sváru, vracajúcim sa k vyššie spomínanému "mýtu kultúrnej priority" a vnímaným zo slovenskej a maďarskej strany dodnes protikladne. Stretajú sa tu dve koncepcie, maďarská "dobyvačná", považujúca Slovákov za potomkov porobeného ľudu, a slovenská "pohostinná", zdôvodňujúca nárok Slovákov na rovnoprávnosť s Maďarmi. "U Maďarov je to zľudovelý mýtus o Svätoplukovi, ktorý im predal krajinu za bieleho koňa, čo má zas odozvu vo výrokoch súčasného slovenského politika o lúpežníkoch a vrahoch, ktorí k nám vtrhli kedysi z Ázie na 'malých huňatých koníkoch'".⁵²

Svätoplukovská téma silne rezonovala aj v slovenskej literatúre a umení 19. a 20. storočia. Napr. dodnes sa v školských učebniciach rozoberá epos Jána Hollého Svätopluk z roku 1833.⁵³ Pri udomácnovaní sa svätoplukovského mýtu v slovenskej národnej symbolike v Československu druhej polovice 20. storočia zohrala dôležitú úlohu rovnomenná opera Eugena Suchoňa (1908-1993). Podobne ako "národná" opera Bedřicha Smetanu "Libuše" v Čechách, bol "Svätopluk" uvádzaný pri slávnostných oslavách štátnych výročí⁵⁴ aj priamo pod Devínskym hradom, považovaným za symbol slovenskosti, či na jeho ruinách. Druhotne vstupoval tento motív aj do spontánnej rozprávačskej tradície.⁵⁵

Za množstvo odkazov na mýtus o troch prútoch Svätopluka, používaných najmä politikmi a politickými komentátormi v posledných rokoch, spomeniem aspoň priebeh inaugurácie dnešného slovenského prezidenta Rudolfa Schustera 16. VI. 1999. Súčasťou ceremoniálu bolo popri ďalších historických reminiscenciách (kladenie vencov na hroby integrujúcich osobností slovenskej mytológie Ľudovíta Štúra, Milana Rastislava Štefánika a Alexandra Dubčeka) tiež inscenovanie aktu "zväzovania Svätoplukových prútov". Naň sa samotný prezident neskôr odvolal v rámci výzvy k zmiereniu, adresovanej slovenským politikom, aj v slávnostnom novoročnom prejave roku 2000.⁵⁶ Reakcie verejnosti a politických komentátorov k samotnej inaugurácii však boli aj rozpačité.⁵⁷ Dokladajú rozporuplné vnímanie mýtu a jeho súvis s dnešnou (a nielen dnešnou) slovenskou, vnútorne polarizovanou politickou realitou.

Najnovší vývin potvrdil a potvrdzuje skutočnosť, že Slováci sa z hľadiska dnešného vnímania svojej histórie mentálne nestotožňujú ani s uhorským, ale ani s oboma československými štátmi, ktorých súčasť tvorili. Od tohto poznatku sa odvíjajú aj neľahké a v podstate protirečivé, možno aj zákonite bipolárne postoje obyvateľov tohto územia voči svojej "slovenskosti". S tým súvisí i deklarovanie skutočného (alebo len náhradkového, fiktívneho a konkrétnymi partikulárnymi záujmami určeného) obsahu (presnejšie obsahov) slovenskej identity nielen v najširších vrstvách spoločnosti,⁵⁸ ale predovšetkým v rámci elít,⁵⁹ ktoré sú dodnes názorovo aj v tejto otázke značne polarizované.⁶⁰

3. Tretím významným zdrojom národných mýtov Slovákov, platným takisto prakticky dodnes, je vedomie spoločného územia, pôvodu, jazyka, kultúry,⁶¹ mentality, a najmä roľnícky a roľnícko-pastiersky folklór. Korene tejto idey vychádzajú z mýtu plebejského pôvodu Slovákov. Túto líniu možno hodnotiť – aj vzhľadom na neexistenciu vlastného slovenského štátu – ako najdôležitejšiu. Najširších vrstiev vidieka, najmä slovenského, sa totiž najmenej dotkla tvrdá maďarizácia nemaďarských národov Uhorska⁶² pred i po rakúsko-uhorskom vyrovnaní (1867). Sedliacke a roľnícko-pastierske vrstvy a ich folklór tak vlastne stelesňovali symbol starobylosti a čistoty konštruktu ľudovej ("národnej") kultúry Slovákov.

Mýtus plebejského Slováka na seba nabaluje množstvo ďalších, z hľadiska autoobrazu i národných hrdinov dôležitých mýtov. Je ním v prvom rade mýtus "Slováka – pastiera" (napriek prevažne roľníckemu charakteru Slovenska).⁶³

Pastieri tvorili v populácii slovenského územia vždy iba okrajovú, nepočetnú zložku. Ich postavením na piedestál "typických Slovákov" došlo k povýšeniu regionálneho (horské oblasti) a v roľníckom Slovensku sociálne marginálneho faktora na znak etnický. K označeniu folklórnych prejavov spätých s pastierstvom ako typicky "slovenských" však dochádza až od polovice 19. stor., v procesoch "etnizácie kultúry." Tu už pôsobí národnoidentifikačná línia v obraze pastiera. Takýto stereotyp vychádzal z hodnotenia Slovákov "inými", najmä Čechmi a Maďarmi.⁶⁴ Bol vytvorený na princípe kontrastu a postupne sa dostával do polohy autoobrazu. Veľkú zásluhu malo na tom opäť najmä pôsobenie tzv. "vysokého" umenia: hudby, tanca a výtvarného umenia, predovšetkým maľby v 19. a najmä v 20. storočí. Tzv. "kult zeme a ľudu" stelesňovali významní maliari Gustáv Mallý, Janko Alexy, Miloš A. Bazovský, Martin Benka, Ľudovít Fulla, Zolo Palugyay atď.

K pôvodnému obrazu pastiera sa v národnoidentifikačnom procese pripájajú, resp. obohacujú ho mýty, ktoré sú aj súčasťou dnešného chápania tohto symbolu ako symbolu národného. Sú to: 1. mýtus starobylosti, 2. mýtus autoobrazu a 3. mýtus plebejského pôvodu Slovákov.⁶⁵

Potenciálne negatívny náboj tohto obrazu, obsiahnutý dodnes v spontánných prejavoch každodennej kultúry vidieka, samozrejme, a priori vylučuje jeho úplné prijatie za autoobraz. Preto v úlohe autoobrazu dodnes funguje viac v "oficiálnej" a národnej kultúre, menej už v spontánnom identifikovaní sa. Ako kultúrny kód je však dodnes jednoznačne zrozumiteľný a používaný. Uchováva si však svoju ambivalentnosť:

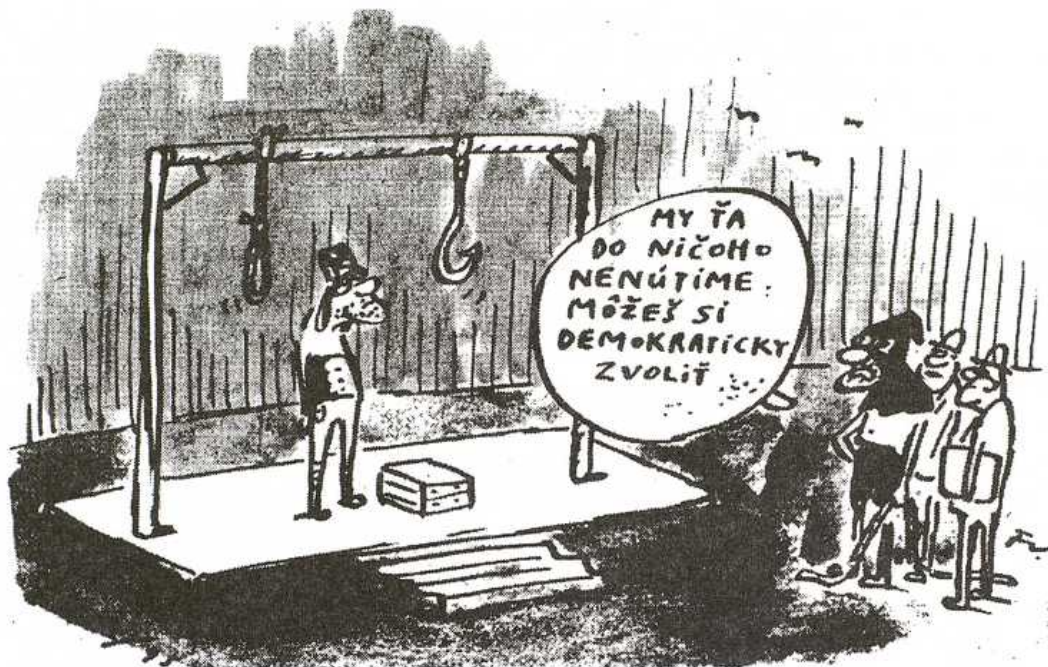
1. v polohe romanticko-oslavnej dimenzie. Tu vychádza z reálnych umeleckých kvalít slovenského pastierskeho umenia (najmä hudobného a výtvarného: drevorezba, najmä zdobenie syrových výrobkov a "črpákov") a z "povýšenia" obrazu pastiera prostredníctvom slovenského umenia a literatúry;

2. ako obraz chudoby, zaostalosti s pejoratívnym nádychom, terč posmechu či sebaironie ("typický Slovák" je v karikatúrach spravidla zobrazovaný v ľudovom odeve špecificky pastierskych horských regiónov).⁶⁶

Voľne na obraz pastiera ako súčasť slovenskej národnej kultúry nadväzuje a umocňuje ho mýtus zbojnícky. Je to najmä mýtus národného hrdinu, historickej postavy Juraja Jánošíka,⁶⁷ popraveného v r. 1713. Zbojnícka tematika je zastúpená najmä v slovenskom folklórnom materiáli, často spolu s pastierskou (betlehemská hra, balady, ľudový tanec "odzemok", inštrumentálna hudba: aerofón fujara a tzv. "pastiersky hudobný štýl" horských oblastí Slovenska, ľudová próza: povesti, rozprávky atď.). Spolu s prejavmi pastierskeho ľudového umenia predstavuje istý skutočne ozvlášťujúci špecifický prvok konštruktu ľudovej kultúry Slovenska v širšom európskom porovnaní. Pozitívny náboj hodnotovo ambivalentného zbojníckeho mýtu vychádzal z predstavy o zbojníckom vodcovi Jánošíkovi ako hrdinovi, ktorý "bohatým bral a chudobným dával". Od 60. rokov 20. stor. sa postava Jánošíka stáva častým objektom parodovania⁶⁸ a ako "typický" predstaviteľ Slováka figuruje dodnes popri pastierovi v nespočetnom množstve sebaironizujúcich karikatúr, anekdot či satiry (vrátane politickej).

O tom, že stereotyp Slováka – pastiera či nebezpečného zbojníka má aj širšiu platnosť (ale aj o neznalosti Slovákov ako stredoeurópskeho národa/etnika), svedčí napr. svetoznámy bestseller anglického autora Brama Stokera "Dracula" z konca 19. storočia. Tajomný upír gróf Dracula komunikuje zo svojho transylvánskeho hradu, ukrytého hlboko v horách, s okolitým svetom prostredníctvom divo a nebezpečne vyzerajúcich ľudí, Slovákov.⁶⁹

Ďalším z prejavov mýtu "plebejskosti" Slovákov je stotožňovanie slovenskosti s folklórom, ktorý má za následok "presilu folklóru" v masových médiách prakticky už od 50.

rokov 20. stor., bohato podporovanú komunistickou kultúrnou politikou. Folklor vtedy plnil – ako je všeobecne známe – svoje ideologické funkcie. Frekvencia folklórnych programov, alebo programov z dedinského života spravidla v najsledovanejších hodinách televízie neúnosne narastala najmä v súvislosti s akýmkoľvek, predovšetkým kresťanskými sviatkami (Vianoce, Veľká noc). Táto tendencia však v dôsledku istej zotrvačnosti pretrvávala – práve v pozícii národno-posilňujúceho elementu – i v mediálnej stratégii súčasnosti. Nadväzuje na početné mentálne plebejské mýty 19. storočia (Slováci – národ spevavý, sedliacky, pracovitý, mierumilovný atď.). Predstavuje prežitok romantického nacionalizmu 19. storočia, ktorý zostal vďaka štyridsaťročnému komunistickému režimu (stelesňujúcemu “mrazničku pamäti”) neoddeliteľnou súčasťou národnoidentifikačného pôsobenia predovšetkým verejnoprávnych médií.

Dosahuje sa ním však často opak zamýšľaného – manipulovania si vedomého diváka či poslucháča práve tento nedostatok zmyslu pre mieru odradí od folklóru v akejkoľvek podobe. V konečnom dôsledku takáto mediálna stratégia pôsobí proti upevňovaniu národnej/etnickej identity. Dochádza tu často k “úteku od identity”.⁷⁰ Konzumentmi týchto programov sa stávajú popri nepočetných skutočných milovníkoch folklóru iba isté, spravidla rurálne a nižšie vzdelané vrstvy spoločnosti. V žargóne politikov, novinárov, politických komentátorov i humoristov či intelektuálov po roku 1989 (podobne ako v Čechách, v Poľsku či na území bývalej NDR) sa zároveň už udomácnil termín “folklór” ako pejoratívum.⁷¹

Z hľadiska politickej antropológie i etnomuzikológie je však zaujímavé využívanie mýtu “spevavého Slováka”, šíreného už od 19. storočia⁷² jednotlivými politickými stranami vo volebnej kampani po roku 1993. (Rok 1994: víťazná strana HZDS pôsobila na voličskú základňu spievaným “klipom”: “Vivat, Slovakia!”; rok 1998: ako súčasť volebnej kampane v rámci televízie používali vo svojich vstupoch priamo folklórne piesne, prípadne ich

aktualizácie tri až štyri, predovšetkým ľavicovo a národne orientované politické strany.) V období vlády premiéra Vladimíra Mečiara (1992–3, 1994–1998) sa spev stal bežnou súčasťou politickej praxe: autoritársky premiér mal aj svoje “oblúbené” (všeobecne známe ľudové) piesne. V tých rokoch bežne spievala vláda na svojich zasadnutiach, politici na výjazdoch za voličmi, aktualizovaná piesňová tvorba v duchu ľudových piesní znela na mítingoch vládnuceho politického hnutia, so spevom sa po prehratých voľbách V. Mečiar priamo v televízii rozlúčil apod. Takáto signalizácia potenciálnym (často politicky nevykryštalizovaným) voličom z najširších vrstiev vidieckeho obyvateľstva s najnižším vzdelaním: “som ako vy, som jeden z vás”, vychádzajúca z mýtu plebejského Slováka a manipulovania s davmi,⁷³ bola na druhej strane politického spektra vďačným terčom posmechu a satiry.⁷⁴

Najmä ľavicovo orientovaní politici však nepohrdnú spevom pred verejnosťou (napr. koncom roka 1999 v súkromnej televíznej stanici “Markíza” to boli viacerí členovia vlády v špeciálnom zábavnom programe), prípadne inými “ľudovými” činnosťami ani v zmenej politickej situácii po voľbách v roku 1998.⁷⁵ Efekt plebejskosti Slovákov teda ešte stále na najširšie vrstvy vidieckeho obyvateľstva pôsobí a niektorí politici túto zotrvačnosť z čias komunizmu radi využívajú. Tieto aktivity sú súčasťou politického zneužívania slabšej sebaidentifikácie Slovákov, ako aj istého oslabeného vlastenectva, pre cieľnú manipuláciu s pamäťou. Týka sa to politikov práve z tej časti politického spektra, ktorej členovia patrili k členom Komunistickej strany v rokoch totality. Z tohto hľadiska je situácia napr. v Českej republike zásadne odlišná. Súvisí to okrem politickej stratégie a inej mentality aj s výraznými rozdielmi v reálnom stave spontánnej životnosti folklórnej tradície na Slovensku a v Čechách. Presila folklóru v rozhlase či televízii sa v Čechách zásadne zmenila práve po roku 1989. Ako symbol deklarovania debolejševizácie spoločnosti po páde komunizmu v štáte sa folklór takmer prestal vysielat'.⁷⁶

IV. Historické udalosti, osobnosti a štátnici 20. storočia v neoficiálnej vrstve kolektívnej pamäti

Folklórne pramene – 70. roky 20. storočia

Etnologické výskumy, realizované pri príležitosti prípravy Etnografického atlasu Slovenska,⁷⁷ ukončené v roku 1975 s použitím jednotného dotazníka v 250 obciach celého územia, sledovali tiež znalosť a obľubu historických udalostí, osobností a národných hrdinov vo vtedajšom vidieckom prostredí. Výskum zaznamenal výskyt jednotlivých historických osobností, pričom tu bol identifikovateľný vplyv sekundárneho pôsobenia kalendárov, knížiek ľudového čítania, rozprávkových kníh, letákových tlačí, školy či pôsobenia iných masových médií. Niektorí panovníci, hrdinovia, ale i nepriatelia tak pretrvali v spontánnej neoficiálnej pamäti prakticky až do skúmaného obdobia. Dôležitú úlohu zohrával často regionálny aspekt miesta pamäti, ku ktorému sa tá-ktorá udalosť či historická osobnosť svojím pôsobením viazala. Z dejín “ohrozenia” tohto územia dodnes uchovala ústna tradícia najmä protiturecké látky (časté v naratívnych piesňach⁷⁸ i miestnych povestiach), pričom tu dochádzalo niekedy k zamieňaniu ukrutných Turkov s Tatármi. Z národných hrdinov zastával popredné miesto zbojnícky vodca Juraj Jánošík, v menšej miere lokálni zbojnícki hrdinovia. K Jánošíkovi sa dodnes viažu početné miestne povesti, menej už balady. Vyskytujú sa najmä v horských oblastiach stredného Slovenska, kde bolo zbojníctvo

v 17.–19. storočí rozšíreným javom.⁷⁹ Popri vládcach tohto územia zaznamenal výskum sporadicky spolu s povestami o veľkomoravských kniežatách (Svätoplukovi, Mojmírovi a Pribinovi) tiež cyrilometodské mýty, osobnosti nepočetných uhorských a rakúskych panovníkov, či ojedinelé látky viažuce sa k niektorým svätcom (pustovníkovi Svoradovi a Benediktovi). V archíve nájdeme napr. registry o “dobrotivom kráľovi Matejovi”, ktorý preoblečený za obyčajného človeka chodil medzi ľud, aby sa riadil pri panovaní svojimi skúsenosťami.⁸⁰ Matej Korvín (1458–1490) patrí k historickým osobnostiam, ku ktorým sa viažu ústne podania viacerých národov bývalého Uhorska. Rozprávania a piesne o ňom sú rozšírené najmä v Maďarsku,⁸¹ ale napr. i v Slovinsku.⁸² Z ďalších panovníkov možno spomenúť cisárovnú Máriu Teréziu (1740–1780), Jozefa II. (1780–1790) či cisára Františka Jozefa (1848–1916).

Sporadický výskyt výskumom zistených historických “uzlov pamäti” korešponduje s konštatovanou oslabenou historickou pamäťou obyvateľov tohto teritória, ktorá sa premietla i vo folklóre.

Politické osobnosti 20. storočia očami verejnej mienky 90. rokov

Inštitút pre verejné otázky v spolupráci s agentúrou FOCUS realizoval v januári 1999 sociologický výskum na reprezentatívnej vzorke 1806 respondentov. Výskumy vyhodnotil a publikoval (popri iných, tu citovaných) Vladimír Krivý.⁸³ Z hodnotenia výskumov boli pre mňa zaujímavé okrem iného dve zásadné zistenia:

1. preferencie štátnikov v súvislosti s konštatovanými mýtmi a stereotypmi priniesli do istej miery prekvapivé poznatky. Nepotvrdzujú totiž vyššie naznačenú mentálnu potrebu “silného hrdinu” – protipólu mýtu “holubičieho” slovenského národa ako platnú aj pre 90. roky 20. storočia;

2. Výskum potvrdil spomínanú názorovú polarizáciu slovenskej spoločnosti a špecifikovanie faktorov, ktoré ju podmieňujú.⁸⁴ Ako osobnosti mimoriadne vysoko hodnotené celou populáciou, a zároveň najmenej hodnotovo rozkolísané v čase vystúpili pôvodom slovenskí, dnes už nežijúci politici, ktorí obaja tragicky zahynuli: Milan Rastislav Štefánik a Alexander Dubček. K ďalším prevažne pozitívne hodnoteným patrili: T. G. Masaryk a A. Hlinka.⁸⁵

Prekvapujúcou bola pre mňa skutočnosť, že kým najobľúbenejších alebo aspoň prevažne obľúbených politikov možno hodnotiť predovšetkým “bud’ priam ako demokratov (Štefánik, Masaryk, Havel), alebo ako štátnikov, ktorí sa demokraticky prejavili v rozhodujúcich momentoch... (Dubček, M. Kováč). Iba Hlinka upútal inými vlastnosťami.”⁸⁶

Čo sa týka polarizácie slovenskej spoločnosti 90. rokov, sociologický výskum vymedzil dva názorové prúdy slovenskej spoločnosti. Podľa V. Krivého výskumy verejnej mienky potvrdili aj v iných sférach zreteľnú skutočnosť, že “obyvateľstvo Slovenska je (pravdepodobne dlhodobo) hodnotovo rozdelené. Obe línie majú svoju politickú reprezentáciu... Konflikt medzi oboma hodnotovými líniami – a to tak na politickej scéne, ako aj na úrovni obyvateľstva – bol veľmi výrazný počas celých 90. rokov.”⁸⁷

Ako polarizujúce faktory vystupujú podľa sociologických výskumov (zjednodušene): vyššie vzdelanie, mestské prostredie a vyšší status, prípadne i nižší vek. Takto vyčlenené skupiny sa prejavujú prevažne ako menej inklinujúce k autoritárstvu, viac prozápadne orientované a vykazujú nižšiu mieru paternalizmu a egalitárstva.⁸⁸ Uvedené sociologické výskumy verejnej mienky z 90. rokov sú tak vhodným doplnkom i kontrastom k vyššie načrtnutému obrazu slovenskej mytológie po roku 1993.

Na záver by som chcela ešte pripomenúť, že mechanizmy, prostredníctvom ktorých mýty a symboly nadobúdajú status štátnych, národných, konfesionálnych, regionálnych, mikroregionálnych, prípadne lokálnych a pod., sú rôzne. Dôležitú úlohu tu zohráva úroveň oficiálna. Ide najmä o isté "úradné" posvätenie mýtov (miest pamäti) najmä prostredníctvom účasti vysokopostavených politických osobností, ako aj ich viacnásobné opakovanie (niektoré oslavy sa uskutočnili len raz, alebo neprežili rozdelenie československej republiky, iné naopak prešli legislatívnym procesom do kalendára štátnych sviatkov, pamätných dní či dní pracovného pokoja a stali sa stabilnou súčasťou sviatkového kalendára).

Významnú úlohu v týchto procesoch tak v prípade "starých", ako aj "novších", alebo "pretransformovaných" mýtov zohrávajú masmédiá (v prvom rade televízia, či už štátoprávna alebo súkromná, ale i iné médiá). Od roku 1993 tak máme možnosť pozorovať viaceré mediálne frekventované oslavy (symboly) ako temporálne, pohyblivé, až po istom čase skutočne udomácnujúce sa v kultúrnom (oficiálnom sviatkovom, symbolickom) kalendári. Takými boli napr. rôzne výročia späté s vedúcou osobnosťou slovenského národného obrodzenia 19. storočia Ľudovíta Štúra, ktorého si najmä televízia pripomínala tesne po vzniku Slovenskej republiky aj niekoľkokrát ročne. Dnes sú oslavy späté s touto osobnosťou slovenských dejín skromnejšie, a zároveň menej patetické. Podobne ako aj mnohých ďalších.

V súvisi s problematikou existujúcej polarizácie slovenských elít možno konštatovať – na oficiálnej úrovni propagovanú a postupne etablovanú – základnú perspektívu a trendy smerovania Slovenskej republiky. Vyjadrujú ich tri hlavné tendencie spoločného štátneho záujmu:

1. ambícia smerovania Slovenska do zjednocujúcej sa Európy (Európska únia), ako aj do NATO. S tým automaticky súvisí postupná "debolševizácia" spoločnosti smerom k demokracii.

2. Upevňovanie relatívne slabej slovenskej národnej identity (v zmysle formulovania a stmelovania polarizovaných skupín na základe spoločného štátneho záujmu, nie však na báze nacionalizmu 19. storočia, a teda v opozícii: Slováci kontra iné etniká žijúce na tomto území).

3. Upúšťanie od pôvodnej idey Slovenska v podobe "mostu medzi východom a západom".

Najväčšie problémy tu vidím práve v zložke národno-identifikačnej, kde je polarizácia elít i obyvateľstva v 90. rokoch najostrejšia a kde folklór a rezíduá plebejského slovenského národa tvoria dodnes silný element politickej reality. Plebejskosť však nemôže tvoriť stabilný základ sebavedomého a za svoje historické činy i omyly zodpovedného štátneho národa. V súvisi s tým tu možno vyčleniť predbežne aspoň tri základné problémové okruhy, ktoré bude potrebné postupne riešiť:

1. posuny od národného vnímania Slovákov v duchu 19. storočia smerom ku konštruovaniu politického národa SR (vrátane minorít), avšak s veľmi citlivým rešpektovaním už existujúcich, najmä historických, ale i mentálnych stereotypov Slovákov zo strany politikov, ktorí môžu byť úspešní pri presadzovaní takejto idey a s ňou úzko súvisiaceho spoločného záujmu štátu len takým spôsobom, aby neboli odmietaní svojou väčšinouovou voľičskou základňou. To však neznamená iba jednosmerné využívanie stereotypov pri manipulácii s masami.

2. K postupnému "prebudovávaniu" národnej mytológie v zmysle odklonu od idey Slovákov – plebejského národa smerom k nevyhnutnému cielenému zvyšovaniu kreditu a spoločenskej vážnosti vzdelaných vrstiev spoločnosti a jej intelektuálnych elít. Zároveň tu chýba istá vízia budúcnosti tohto priestoru, ktorú nemožno zužovať len na bipolárny vzťah zástancov vstupu do EÚ a "euroskeptikov". Túto víziu však môžu a mali by vytvárať práve intelektuálne elity.

3. V súvisi s tým je potrebné pôsobiť v smere vedomého zmenšovania výskumami zistenej priepasti medzi "politikmi – nemorálnymi a svojho postu nehodnými" osobami na jednej strane a "obyčajnými", t.j. slušnými ľuďmi na strane druhej. Táto priepať prakticky dodnes vykazuje isté reziduá feudálneho vzťahu "ľudu" voči "vrchnosti" či do sveta "iných", "cudších" prináležiacich "zlých pánov" (politikov nevynímajúc).

POZNÁMKY

- * Príspevok je slovenskou verziou výstupu z medzinárodného interdisciplinárneho výskumného projektu pod vedením prof. Hannesa Štekla (Viedeň) a PhDr. Eleny Mannovej, CSc. (Historický ústav SAV, Bratislava): *Erinnerungsorte in Österreich und der Slowakei – Analogien und Divergenzen*, 1999-2000.
- 1 CONNERTON, P.: *How societies remember*. Cambridge 1992 (3. vyd.).
- 2 Termín "kolektívna pamäť" zaviedol do odbornej literatúry predovšetkým Maurice Halbwachs: *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris 1925, ten istý: *Das kollektive Gedächtnis*, Frankfurt a. M. 1985; ďalej rozpracoval napr. Jan Assmann: *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München 1997 (2. vyd.) a ďalší.
- 3 Termín používam podľa CSÁKY, M.: Úvod. In: *Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny*. Csáky, M. – Mannová, E. (zost.), AEP Bratislava 1999, s. 11.
- 4 FLACHE, M. (zost.): *Mythen der Nationen*. Ein europäisches Panorama, Berlin 1998.
- 5 "Národnú pamäť" používam tak, ako ju charakterizoval v podobe formovania "miest pamäti" na príklade francúzskeho národa Pierre Nora: *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*, Berlin 1990, s. 7.
- 6 MANNOVÁ, E.: Zmeny vo vedomí slovenskej spoločnosti za prvej svetovej vojny, in: Milan Podrimavský/Dušan Kováč (zost.): *Slovensko na začiatku 20. storočia. (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby)*. Bratislava 1999, s. 354, pozri tiež ASSMANN, J.: c. p. v pozn. 2., cit. podľa čes. prekladu ASSMANN, J.: *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha 2001, s. 65-72.
- 7 HROCH, M.: *Evropská národní hnutí v 19. Století*. Praha 1986.
- 8 Pozri poznámku 1, s. 520 a n.
- 9 Štúrovci vo vidieckom ľude, jeho kultúre a najmä folklóre hľadali "čistú studnicu slovenskosti". Bližšie URBANCOVÁ, V.: *Slovenská etnografia v 19. storočí. Vývoj názorov na slovenský ľud*. Martin 1987, s. 79-142.
- 10 Pod "mentálnymi mýtmi" rozumiem také predstavy o skupine "svojich" či "iných", ktoré nie sú priamo historicky späté s určitými konkrétnymi udalosťami; reprezentujú isté konštrukty mentálnych vlastností príslušníkov skupiny, ako napr.: Slováci sú národ spevavý, dobrosrdečný, pohostinný, poddajný, neagresívny apod.
- 11 KOMOROVSKÝ, J.: Pramene ľudových eschatologických legiend a povestí, *Slovenský národopis* 47, 1999, s. 141-158.
- 12 MACURA, V.: *V znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha 1995.
- 13 "Slovenská mytológia" – termín používam v zmysle procesuálnej, historicky premenlivej kategórie, predstavujúcej jedno z "les lieux de mémoire" podľa Pierra Noru, pozri pozn. 2, s. 7: "Les lieux de mémoire..., miesta ... vo všetkých významoch slova [...] na ktorých sa pamäť národa Francúzska vo významnej miere kondenzovala, stelesňovala alebo kryštalizovala."

- 14 KREKOVIČOVÁ, E.: *Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der slowakischen Folklore*. Studien zur Tsiganologie und Fokloristik 21, Lang, Frankfurt/M. a i.. 1998.
- 15 LIPTÁK, L.: Po druhej svetovej vojne, in: Richard Marsina/Viliam Čičaj/Dušan Kováč /Lubomír Lipták: *Slovenské dejiny*. Martin, bez vročenia (po roku 1990), s. 264: ...V prvých voľbách po druhej svetovej vojne v r. 1946... "v českých krajoch dostala KSČ 40 % hlasov, národní socialisti 24 %, ...na Slovensku vyhrala s veľkým náskokom Demokratická strana – dostala 62 % hlasov, KSS iba 30 %."
- 16 LIPTÁK, L.: Elitenwechsel in der bürgerlichen Gesellschaft in der Slowakei im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts, in: Elena Mannová (Hg.): *Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft in der Slowakei 1900 – 1989*. Bratislava 1997, s. 67-80.
- 17 KAMENEC, I.: Stereotypy v slovenských dejinách a v slovenskej historiografii. In: *Studia Historica Nitrensia* VIII/1999, s. 339-344.
- 18 Bližšie CHORVÁTHOVÁ, L.: Niekoľko poznámok ku dynamike zmien sociálnej a nacionálnej identity na Slovensku v 19. a 20. storočí. *Národopisné informácie* 1/1993, s. 99-105.
- 19 "Historická pamäť" predstavuje jednu z konštrukcií identity, založenú na inštrumentalizácii "miesta pamäti" daného spoločenstva s predpokladanou alebo reálnou spoločnou históriou, pričom táto konštrukcia má často mytologický charakter a podobne ako "národná mytológia" je premenlivá v čase. K týmto procesom bližšie: Moritz Csáky, c. p. v pozn. 3, s. 18-19, tu i ďalšia literatúra.
- 20 MICHNIK, A.: *Sme v Strednej Európe*, III. 2000, s. 2.
- 21 Ten istý, s. 2.
- 22 Výsledky sčítania ľudu z roku 2001 podľa: www.statistics.sk, TAB. 5: Podiel trvale bývajúcего obyvateľstva podľa náboženského vyznania a podľa krajov a okresov. Ku kresťanstvu všeobecne sa hlásilo spolu až 82,7 % obyvateľstva, z toho: ku katolíckej cirkvi 68,9 %; k evanjelickej cirkvi a. v. 6,9 %; ku grécko-katolíckej 4 %; k reformovanej kresťanskej cirkvi 2 % a k pravoslávnej cirkvi 0,9 %. Tieto čísla vykazujú celkový nárast obyvateľstva SR, hlásiaci sa ku kresťanstvu oproti sčítaniu ľudu z roku 1991.
- 23 Bližšie pozri Moritz Csáky, c. p. v pozn. 3.
- 24 K "novým" sviatočným dňom späť s pracovným voľnom prináležia: 6. I. (Zjavenie Pána), Veľký piatok, 8. V. (Deň víťazstva nad fašizmom), 5. VII. (sviatok Svätého Cyrila a Metoda), 1. IX. (Deň ústavy Slovenskej republiky), 15. IX. (Sedembolestná Panna Mária, patrónka Slovenska), 1. XI. (Sviatok všetkých svätých), 24. XII. (Štedrý deň) a posledný deň v roku (31. XII.). Zo sviatkov spreď roku 1989 zostali v dnešnom sviatočnom kalendári (s výnimkou kresťanských sviatočných dní) len 1. máj (Sviatok práce) a sviatok Slovenského národného povstania, o ktorom sa zmienim bližšie ďalej. Zrušené boli politické sviatky: 25. II. ("Víťazný február"), viažuci sa k roku 1948, 9. V. ("Štátny sviatok Československej socialistickej republiky") a 7. XI. ("Veľká októbrová socialistická revolúcia"), ako aj deň pracovného voľna 28. X. ("Deň znárodnenia" 1945 a zároveň Deň založenia Československa). Tento sviatok bol v roku 2001 uzákonený znovu, ale len v pozícii pamätného dňa.
- 25 ČERNUŠÁKOVÁ, B.: Štátne sviatky v prvých rokoch samostatného Slovenska (hlavou proti múru), *OS Fórum občianskej spoločnosti* 12, 1999, s. 16.
- 26 Denník *SME*, 18. V. 2000, s. 4.
- 27 Vlastné terénne výskumy autorky v roku 1997.
- 28 HRUŠOVSKÝ, J.: *Starý Martin v živote a ľuďoch*. Martin 1947, s. 226.
- 29 *SME*, 12. V. 2000, s. 4.
- 30 NOVÁK, J.: *Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*. Bratislava 1990, s. 10.
- 31 Tamtiež.
- 32 Tamtiež.
- 33 Tamtiež.
- 34 MAJ, M.: "Slavonicity" Today or the Myth of Slavonic Unity, in: *Folklore in the Identification Processes of Society*. Etnologické štúdie 1, Gabriela Kiliánová/Eva Krekovičová (zost.), Bratislava 1994, s. 63 – 67; tá istá: Symbole słowiańskie w subkulturach młodzieżowych, in: *Symbole słowiańskie – symbole narodowe*. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCXXXII. Prace etnograficzne 35, Kraków 1999, s. 135-141.

- 35 NOVÁK, J.: pozri pozn. 30, s. 54.
- 36 Ten istý, s. 54.
- 37 FRIČ, P.: Mýty a realita južného Slovenska 3, *SME* 10. VIII. 1994, s. 9.
- 38 Napr. *Slovenský spoločenský spevník*, August H. Škultéty (zost.), Banská Bystrica 1871; Karol Rupeldt (zost.): *Venček slovenských národných piesní*, Praha 1874, 4. vydanie, Bratislava 1927; *Národní spevník*, Karol Salva (zost.), Ružomberok 1897; Jozef Škultéty (zost.): *Venček slovenských národných piesní*, 4. vydanie, Turčiansky Svätý Martin 1919.
- 39 Bližšie výsledky projektu "Folklór ako etnoidentifikačný faktor slovenského národa v stredoeurópskom kontexte", riešenom v ÚEt SAV v Bratislave v rokoch 1991-1993, tiež CHORVÁTHOVÁ, Ľ.: c. p. v pozn. 18, tiež MANNOVÁ, E.: c. p. v pozn. 6.
- 40 KREKOVIČOVÁ, E.: Folklór ako etnoidentifikačný faktor slovenského národa v stredoeurópskom priestore, in: *Tradičná ľudová kultúra a výchova v Európe*. Nitra 1995, s. 158 – 165; tá istá, *Zwischen Toleranz und Barrieren*, pozri pozn. 14.
- 41 HLÔŠKOVÁ, H.: Historické ústne tradície ako etnoidentifikačný faktor, *Slovenský národopis* 40, 1992, s. 131-148
- 42 Vlastné terénne a archívne výskumy autorky.
- 43 FRIČ, P.: Mýty a realita južného Slovenska 1, *SME* 2. VIII. 1994, s. 4, pozri pozn. 37.
- 44 KREKOVIČOVÁ, E.: Politika o folklóre – folklór v politike. *Slovenský národopis* 47, 1999, č. 1, s. 5-18.
- 45 KOVÁČ, D.: Tisíc rokov slovenských dejín, *SME* 4. IX. 1999, s. 5: "...až v roku 1918 sa Slovensko stalo zo slova skutkom..."
- 46 HLÔŠKOVÁ, H.: pozri pozn. 41.
- 47 AVENARIUS, A.: O cyrilometodskej, veľkomoravskej a iných slovenských tradíciách. Sami v strede Európy, týždenník *Domino fórum* 8, č. 7, II. 1999, s. 12.
- 48 VANOVIČOVÁ, Z.: Prvky biosu v súčasnom slovenskom folklóre, *Národopisné informácie* 1/1993, s. 46 – 56; tá istá: Motív smrti ako mýtotvorný prvok vo folklórnom cykle o M. R. Štefánikovi, in: *Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry*, Dušan Ratica (zost.). Bratislava 1992, s. 115-125.
- 49 Tá istá, pozri pozn. 48.
- 50 HLÔŠKOVÁ, H.: pozri pozn. 41; *Svätopluk. 894 – 1994*, Richard Marsina/Alexander Ruttkay (zost.). Nitra 1997; RATKOŠ, P.: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Bratislava 1968; ten istý: *Slovensko v dobe veľkomoravskej*. Košice 1988.
- 51 KRAJČOVIČ, R.: *Veľká Morava v tisícročí*. Bratislava 1985, s. 56-57.
- 52 LIPTÁK, Ľ.: *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava 1999, s. 264; pohľad z maďarskej strany prezentuje napr. KRIZA, I.: Zwischen zwei Kulturen. Die Landnahme der Magyaren in Volksdichtung und Bildern, in: *Folklore in the Identification Processes of Society*. Etnologické štúdie 1, Gabriela Kiliánová/Eva Krekovičová (zost.). Bratislava 1994, s. 57-62.
- 53 HOLLÝ, J.: *Svätopluk*, 1833. Autor sa vo svojom diele zaoberal aj cyrilometodskou tematikou: ten istý. *Cyrillo-Metodiáda. Víťazská báseň*, Budín 1835; Hollého epos o Cyrilovi a Metodovi, in: *Veľká Morava a naša doba*, Jozef Pitoňák/Ján Sloboda (zost.). Bratislava 1963, s. 117-135.
- 54 HRUŠOVSKÝ, I.: *Slovenská hudba v profiloch a rozboroch*. Bratislava 1964, s. 192: Historickú drámu Svätopluk napísal E. Suchoň v rokoch 1952-1959. "Premiéra opery bola 10. marca 1960 v Slovenskom národnom divadle v Bratislave. Operu uviedlo toho istého roku i pražské ND a hrala sa tiež ako slávnostné predstavenie na Devíne."
- 55 Dokladom toho sú nepublikované archívne materiály o historických témach v ústnej tradícii, získané pri výskumoch k dielu *Etnografický atlas Slovenska*, Bratislava 1990.
- 56 *SME* 3. I. 2000, s. 1.
- 57 *SME* 12. VI. 1999, s. 4.
- 58 KRIVÝ, V.: 49 Städte: Wandel und Kontinuität, in: Elena Mannová (Hg.), *Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft*, pozri pozn. 16, s. 38-60.
- 59 PODOBA, J.: Menšinové elity a etnický konflikt: dilemy vývoja interetnických vzťahov na Slovensku. In: *Slezský sborník* 95, 1997, s. 111-120.

- 60 KREKOVIČOVÁ, E.: pozri pozn. 44.
- 61 HLŔŠKOVÁ, H.: pozri pozn. 41.
- 62 LIPTÁK, L.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava 1998, s. 18-24.
- 63 KREKOVIČOVÁ, E.: From the Sheperdic Image in Slovak Folklore to that of National Identification. In: *Human Affairs* 5/1995, č. 1, s. 84-96.
- 64 Tá istá, pozri pozn. 63.
- 65 Tamtiež.
- 66 Tamtiež.
- 67 Napr. *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 1-2.
- 68 Napr. parodicky poňatý muzikál poľských autorov: Ernest Bryll/Katarzyna Gärtner: *Na skle maľované*, 1971, inšpirovaný postavou Juraja Jánošíka tvorí od počiatku 70. rokov (s prestávkou v 80. rokoch) jedno z najúspešnejších predstavení činohry SND v Bratislave, hraných do roku 2002, z divadelných hier to bola tiež úspešná hra Stanislava Štepku z počiatku 70. rokov *Jáánošíík /Správa o hrdinovi alebo hra na hrdinu/* v podaní Radošinského naivného divadla, vydaná na gramoplatni *Radošinské naivné divadlo*, Opus Bratislava 1983. Pozri tiež dialóg Milana Lasicu a Júliusa Satinského *Tri dni ma naháňali. Folkloristická feéria. Povoľené hrať výlučne za dlhých zimných večerov na priadkach*, in: Lasica – Satinský: *Nečakanie na Godota*, s. 25-48, ktorý je zároveň paródiou na proklamovanie plebejskosti Slovákov v komunistickom režime. Dialóg, interpretovaný autormi na javisku i vydaná publikácia boli v 70. rokoch 20. storočia v rámci normalizácie zakázané. Podobne k úspešným paródiám na mýtus slovenských zbojníkov patrí hraný celovečerný film – komédia z 80. rokov *Pacho – hybský zbojník* (réžia: Martin Ťapák), ako aj celovečerný kreslený film Viktora Kubala: *Zbojník Jurko* (na motívy Jánošíka s prvkami komična), či divadelná hra Ľubomíra Feldeka *Jánošík podľa Vivaldiho*.
- 69 STOKER, B.: *Dracula*. London 1964, slovenský preklad a úprava Jozef Kot, Bratislava 1990.
- 70 KREKOVIČOVÁ, E.: pozri pozn. 44.
- 71 Tá istá, pozri pozn. 44.
- 72 Napr. KOLLÁR, J.: *Národné spievanky I.* Budín 1834, 2. vydanie Bratislava 1953, s. 200; tiež ZÁTURECKÝ, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Praha 1897, 4. vydanie Mária Kosoová (zost.), Bratislava 1974, kap. XIV, č. 3:
 “Kde Slovenka, tam spev,
 kde Maďarka, tam hnev,
 kde Nemkyňa, tam je faľeš,
 kde Cigánka, tam je krádež.”
 U Karola A. Medveckého v monografii *Detva*, Ružomberok 1905, čítame:
 “Keď že o Slovákoch platí tá výpoveď, že sú národom spevavým, takým je náš detvanský ľud zvlášť.”
- 73 KREKOVIČOVÁ, E.: pozri pozn. 44.
- 74 Svedčia o tom aj vo vtedajšej tlači a médiách často opakované, v podstate už “zl’udovelé” slogany: “spievajúca vláda” alebo “Vladimír Mečiar a jeho spevokol” či komentáre typu: “Vláda včera opäť spievala, vraj si rozťahovala pľúca”, *SME*, august 1997, s. 4.
- 75 Na centrálnom slovenskom folklórnom festivale vo Východnej predseda Strany demokratickej ľavi-ce a predseda parlamentu strúhal v priamom televíznom prenose na javisku drevené šindle, pri inej príležitosti minister obrany a minister školstva z tej istej politickej strany “varia halušky” (považované za “typicky slovenské” jedlo) a spievajú...
- 76 Za informáciu vďačím pracovníkom Ústavu ľudovej kultúry v Strážnici, riaditeľovi ÚLK PhDr. Janovi Kristovi a PhDr. Vlaste Ondrušovej.
- 77 Výsledky týchto výskumov sú uložené v Ústave etnológie SAV v Bratislave. Za poskytnutie materiálu registrov povest’ových látok z archívu Etnografického atlasu Slovenska vďačím PhDr. Hane Hlôškovej, CSc.
- 78 BURLASOVÁ, S.: *Katalóg slovenských naratívnych piesní 1, 2, 3. Typenindex slowakischen Erzähl-lieder 1, 2, 3*, Etnologické štúdie 2, 3, 4, Eva Krekovičová (ed.). Bratislava 1998.

- 79 *Slovenský národopis* 36, 1988, č. 1-2.
- 80 KOMOROVSKÝ, J.: *Kráľ Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti*. Bratislava 1957.
- 81 KRIZA, I.: *Mátyás, az igazságos*. Budapest 1990; tá istá, Zwei unbekannte Mátyás-Überlieferungen aus dem 18. Jahrhundert, *Finnisch-Ugrischen Forschungen* 51, 1993, s.73-85.
- 82 KOMOROVSKÝ, J.: pozri pozn. 11.
- 83 KRIVÝ, V.: *Politické orientácie na Slovensku – skupinové profily*, Pracovné zošity. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000.
- 84 Ten istý, pozri pozn. 83.
- 85 Z historických osobností autor sleduje štátnikov, prípadne osobnosti, ktoré zohrali významnú úlohu v slovenských i československých dejinách 20. storočia. Publikované výskumy V. Krivého zároveň používajú výskumy verejnej mienky z obdobia celých 90. rokov (od r. 1991). Ten istý, pozri pozn. 83, tretia kapitola: *Hodnotenie historicky významných politických osobností*, s. 73-n.
- 86 Ten istý, s. 74.
- 87 Ten istý, s. 83.
- 88 Ten istý, s. 82.

IDENTITIES AND MYTHS OF A NEW STATEHOOD IN SLOVAKIA AFTER 1993 (Outline of "the Slovak Mythology" at the Millenium Turn)

Summary

The article attempts to depict a construct of the national Slovak mythology, seen from the aspect of the recent fundamental political and social changes, as well as of an prospective tendency, all intended on the period of the important historical turns, in the process, that heads to an interesting situation of deconstruction and reconstruction new national myths. There have happened two fundamental turns in the history of the collective memory of the Slovaks – the fall of the communism happens to be the first, and the establishment of a new state, the Slovak Republic (as a consequence of the split of former Czechoslovakia in 1993) was the second of the two turns.

The author follows the historical contexts, continuity and discontinuity of the collective memory of the Slovaks after 1993, while focusing on: official state symbols and holidays celebrated in the new state, also on historical and mental stereotypes, that happened to become the fundamental identity codes used by the citizens of Slovakia. The author follows these all in two views:

1. official
2. spontaneous, unofficial.

As the research shows, the official holidays, symbols and myths in the time around the millenium turn were emphasizing an anticommunist tendency (bounded to the turn in 1989), as well as strengthening the national identity and Christian construction of the memory.

We can identify several mechanisms working in the process of the establishment of the national myths:

- 1/ persistency of the myths, historical stereotypes and symbols

Continuity of the already build up and established myths of "Slovakness" and "Slovaks", that used to be a part of the memory of the historical periods, as well as "the modernization" or "postmodernization" of the myths

- 2/ the "pulling down" the myths (if real or demonstrative)
- 3/ the process of creating new myths ("old – new").

As the research showed, the fundamental official symbols and the most important parts of the Slovak national identity and mythology bound to the years 1840– 1849 (flag, national anthem), or eventually to the middle of the 19th century (the plebeian line of the self-portrait of the Slovak). Also the establishment of some "new holidays and symbols" intended e.g. to "the mythology of the middle" seems interesting, as well as the comparison of the declared official standard and the everyday holidays celebration or an eventual "persistency" of the myths and stereotypes. The necessity of the revaluation of some myths, that seems to be very important for the future, concerns mainly the plebeian perception line of the Slovaks, as well as an "emptying" of the historical memory. Even Slovakia used to form several multinational state forms (Kingdom of Hungary, Czechoslovakia), it does not relate to their history, it also does not reflect enough the fact, that the Slovaks took part in the creation of the history of these state forms in the past. This necessity does cohere to underestimating of the middle class and the intellectual élites. The whole myth of the "plebeiness" of the Slovaks was emphasized and strengthened mainly by means of "superior power of folklore" in the time of establishing the communism. Some "historical eradication" shows the right place for manipulation with it and also for an intentional usage of the "fake", utile myths, performed by some political parts or even individual politicians only for strengthening their actual political positions.

These "fake" myths are composed mainly to strengthen the "picture of the enemy" and they usually obtain strong emotions.

Vydáva Ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 50, 2002, číslo 2

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Tatiana Podolinská, PhD.,

Redakčná rada: Doc. PhDr. Ľubica Droppová, CSc., Univ. prof. Dr. Anna Divičanová, CSc. Drh.b., Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist, Doc. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, Doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., Prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc., PhDr. Miroslav Válka, PhD.

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 50, 2002, Number 2

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of Editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 50, 2002, No 2

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 50, 2002, Nr. 2

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS
